

سند مکه مکرمه

صادر شده از سوی هزار و دویست و اندی تن
از مفتیان بزرگ و عالمان امت اسلامی
در پیرامون کنفرانس تاریخی آنان که در جوار کعبه مشرفه و زیر پرچم
«سازمان همبستگی جهان اسلام» برگزار شد
تاریخ برگزاری در فاصله روزهای ۲۲ - ۲۴ از ماه مبارک رمضان سال ۱۴۴۰
هجری قمری
برابر با ۲۷-۲۹ ماه مه سال ۲۰۱۹ میلادی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خداوند بخشنده مهربان

ستایش از آن خداوند یکتاست، و درود و سلام بر پیامبر و سرورمان محمد، و بر خاندان و یاران او باد. اما بعد: این سند تاریخی که به نام مکان مقدسی نامیده شد که از آن صادر شد، اصول و اهداف خود را از سند تاریخی الهام گرفت که پیامبر ما محمد ﷺ بیش از هزار و چهارصد سال پیش با پیروان ادیان گوناگون در مدینه منوره امضا کرد، و همان، پایه گذار همزیستی در جامعه مدنی شد، پس از آنکه مسلمانان به عنوان يك موجودیت تازه در آن جامعه حضور یافتند.

برای نوشتن سند مکه مکرمه، بیش از هزار و دویست شخصیت اسلامی برجسته و اثرگذار در جوامع خود گرد آمدند؛ که از نمایندگان مفتیان جهان اسلام و عالمان بزرگ آن بودند، در کنار آنان بیش از چهار هزار و پانصد اندیشمند اسلامی نیز حضور داشتند که از بیست و هفت مکون اسلامی از مذاهب و جریان‌های گوناگون، از اهل سنت و شیعه و دیگران آمده بودند. همگی شخصاً در این نشست حاضر شدند و موارد استثنایی باعث عذر برخی از آنان و بسنده کردن به نماینده، کمتر از يك درصد بوده است،

این حضور تاریخی و بی‌سابقه در دهه پایانی ماه مبارك رمضان سال ۱۴۴۰ هجری - ۲۰۱۹ میلادی در جوار کعبه مشرفه و تحت رعایت کریم خادم حرمین شریفین، ملک سلمان بن عبدالعزيز آل سعود، پادشاه مملکت عربستان سعودی - که خداوند او را حفظ کند - تحقق یافت.

حاضران از صد و سی و نه کشور آمدند تا به بررسی شماری از مسائل مهم بپردازند. از دل آن بررسی‌ها این سند صادر شد تا منشور بزرگ اسلامی باشد که بر ارزش‌های همزیستی اسلامی و انسانی تأسیس گذارد، به ویژه همزیستی میان پیروان ادیان و وابستگی‌های فرهنگی، قومی و مذهبی در سراسر جهان را استوار سازد.

این سند، نخستین سند از نوع خود در تاریخ اسلام معاصر و دومین پس از سند مدینه منوره به شمار می‌رود؛ چرا که سند مکه مکرمه برای نخستین بار در تاریخ چنین جایگاهی را محقق ساخت.

و مسلمانان هنگامی که این سند را صادر کردند و در مرجعیت دینی خود نماینده بودند، صدور آن با شرافت زمان و مکان همزمان شد، جایی که با اجتماع تاریخی خود در جوار بیت عتیق در دهه آخر ماه مبارک رمضان گرد آمدند. آنان تأکید کردند که جزئی از این جهان با تعامل تمدنی آن هستند و برای ارتباط با همه اجزای آن در جهت تحقق خیر بشریت و تقویت ارزش‌های والا و ایجاد پل‌های محبت و انسجام انسانی و مقابله با ظلم و برخوردهای تمدنی و پدیده‌های نفرت می‌کوشند.

همچنین شرکت کنندگان در این کنفرانس بر مضامین این سند تاریخی که شامل اصول و مبانی زیر است، تأکید کردند:

۱- انسان‌ها با همه تنوع و اجزای خویش به یک ریشه واحد تعلق دارند و در انسانیت خود برابرند. خداوند متعال می‌فرماید:

(ای مردم، از پروردگارتان بپرهیزید، همان کسی که شما را از یک نفس آفرید و جفتش را نیز از او آفرید و از آن دو، مردان و زنان بسیاری پراکنده ساخت. و از خدایی که [به نام] او از یکدیگر درخواست میکنید و از خویشاوندان بپرهیزید. بیگمان، خدا همواره بر شما مراقب است.) [نساء: ۱].

و همگی آنان دربرگیرنده تکریم الهی می‌شوند، چنانکه خداوند می‌فرماید:

(و به یقین فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا (بر مرکب‌ها) حمل کردیم و از چیزهای پاکیزه روزی دادیم و آنان را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری آشکار بخشیدیم.) [اسراء: ۷۰].

۲- رد هرگونه تعبیر و شعار نژادپرستانه و محکومیت ادعاهای برتری جویانه‌ای که با اوهام امتیازات ساختگی آراسته می‌شود.

گرامی‌ترین مردم نزد خداوند پرهیزگارترین آنان است. خداوند می‌فرماید: ﴿ای مردم! ما شما را از يك مرد و زن آفریدیم و شما را ملت‌ها و قبیله‌های گوناگون قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید. گرامی‌ترین شما نزد خداوند پرهیزگارترین شماست. خداوند دانای آگاه است﴾ [حجرات: ۱۳]. همچنین بهترین آنان سودمندترینشان برای مردم است، چنانکه در حدیث شریف آمده است: «بهترین مردم سودمندترین آنان برای مردم است» [معجم طبرانی].

۳- اختلاف میان ملت‌ها در باورها، فرهنگ‌ها، طبایع و شیوه‌های اندیشه، تقدیری الهی است که حکمت خداوند بر آن جاری شده است. پذیرش این سنت کیهانی و تعامل خردمندانه و عاقلانه با آن، به گونه‌ای که به انسجام و صلح انسانی منتهی شود، بهتر از ستیز و انکار آن است. خداوند متعال می‌فرماید: ﴿و اگر پروردگار تو می‌خواست، همه مردم را يك امت واحد قرار می‌داد، ولی همواره در اختلاف خواهند بود﴾ [هود: ۱۱۸]. و بر هر کس که به حق هدایت شد، لازم است که آن را برای مردم تبیین کند.

۴- تنوع دینی و فرهنگی در جوامع انسانی مجوزی برای نزاع و درگیری نیست، بلکه اقتضا دارد شراکت تمدنی مثبت و ارتباط فعالی برپا شود که تنوع را به پلی برای گفت‌وگو، تفاهم و همکاری به سود همه تبدیل کند. این امر مردم را به رقابت در خدمت به انسان و خوشبختی او، جست‌وجوی مشترکات و بهره‌برداری از آن در ساختن کشور شهروندی جامع بر اساس ارزش‌ها، عدالت، آزادی‌های مشروع، احترام متقابل و محبت به خیر برای همگان فرا می‌خواند.

۵- ریشه ادیان آسمانی یگانه است و آن ایمان به خداوند سبحان به گونه‌ای است که او را واحد می‌گرداند و شریکی برای او نیست. اما شرایع و روش‌های آن متنوع است. بنابراین، روا نیست دین را به اشتباهات سیاسی منتسب به پیروانش پیوند زد.

۶- گفت‌وگوی تمدنی بهترین راه برای تفاهم درست با دیگری، شناخت مشترکات با او، گذر از موانع همزیستی و غلبه بر مشکلات مرتبط است. این امر به پذیرش مؤثر دیگری و به رسمیت شناختن حق او در وجود و سایر حقوق مشروعش، همراه با تحقق عدالت و تفاهم میان طرف‌های مختلف منتهی می‌شود. همچنین احترام به ویژگی‌های آنان را تقویت می‌کند و پیش‌داوری‌های ناشی از دشمنی‌های تاریخی را که کینه، تئوری توطئه و تعمیم نادرست رفتارهای شاذ و استثنایی را دامن زده است، کنار می‌زند.

با تأکید بر اینکه تاریخ بر عهده صاحبان خود است و هیچ کس بار گناه دیگری را بر دوش نمی‌کشد، خواه هر فصلی از تاریخ که باشد و به هر دین، اندیشه، سیاست یا قومیتی که وابسته باشد. خداوند می‌فرماید: ﴿آن امتی بود که درگذشت؛ آنچه به دست آورد برای اوست و آنچه به دست می‌آورد برای شماست و شما از آنچه آنان می‌کردند پرسیده نمی‌شوید﴾ [بقره: ۱۳۴] و نیز می‌فرماید: ﴿(فرعون) گفت: پس حال نسل‌های پیشین چه شد؟ (موسی) گفت: دانش آن نزد در کتابی نزد پروردگارم است. پروردگارم نه خطا می‌کند و نه فراموش می‌کند﴾ [طه: ۵۱-۵۲].

۷- دین‌ها و فلسفه‌ها از افراط‌ها و بی‌پروایی‌های پیروان و مدعیان خود بری هستند، زیرا رفتارها و گفتارها تنها پیروانشان را نمایندگی می‌کند. شریعت‌های گوناگون در اصول خود به عبادت خالق یکتا، تقرّب به او از راه سود رساندن به آفریدگانش، پاسداشت کرامت آنان، تقویت ارزش‌هایشان، و نگهداشت روابط مثبت خانوادگی و اجتماعی دعوت کرده‌اند. پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «همانا من برانگیخته شدم تا مکارم اخلاق را کامل گردانم» [مسند احمد].

۸- همکاری برای بازداشتن از نابودی انسان و آبادانی، و تعاون بر خیر و منفعت انسانی، تنها با برپایی پیمانی جهانی و کارآمد تحقق می‌یابد؛ پیمانی که از نظریه‌ها و شعارهای مجرد فراتر رود، و برای

اصلاح اختلال تمدنی‌ای که تروریسم شاخه‌ای از شاخه‌ها و نتیجه‌ای از نتایج آن است، کوشش کند.

۹- وضع قوانین بازدارنده برای ترویج کنندگان نفرت و تحریک کنندگان خشونت، تروریسم و برخورد تمدنی، می‌تواند عوامل درگیری دینی و قومی را کاهش دهد.

۱۰- مسلمانان با تجربه‌ای یگانه و پربار، تمدن انسانی را غنا بخشیدند و امروز نیز می‌توانند آن را با بسیاری از مشارکت‌های مثبت که بشریت در بحران‌های اخلاقی، اجتماعی و روابط میان‌انسانی در سایه تهی‌شدگی ارزشی ناشی از پیامدهای منفی جهانی‌سازی بدان نیازمند است، پشتیبانی کنند.

۱۱- مبارزه با تروریسم، ستم و قهر، و ردّ بهره‌کشی از امکانات ملت‌ها و نقض حقوق بشر، وظیفه همگان است و در آن نباید تبعیض یا جانبداری روا داشت، زیرا ارزش‌های عادلانه تقسیم‌پذیر نیستند. رفع ظلم و پشتیبانی از قضایای عادلانه، و شکل‌گیری افکار عمومی جهانی که آن را یاری دهد و عدالت را در آن برپا کند، وظیفه‌ای اخلاقی است که در تحقق آن نباید کوتاهی کرد و در فراموشی آن نباید پافشاری نمود.

۱۲- طبیعتی که در آغوش آن زندگی می‌کنیم، بخشش خالق بزرگ به انسان است. او آنچه در آسمان‌ها و آنچه در زمین است را مسخر انسان ساخت. تجاوز به منابع طبیعت، تباه کردن و آلوده کردن آن، تعدّی و تجاوز به حق نسل‌های آینده به شمار می‌آید.

۱۳- نظریه «برخورد تمدن‌ها»، دعوت به نزاع، و ترساندن از دیگری، جلوه‌ای از انزوا و برتری‌جویی برخاسته از گرایش نژادپرستانه، سلطه فرهنگی منفی و انغلاق بر خود است. این دیدگاه در بهترین حالت یا انحراف روشی است، یا سطحی‌نگری فکری، یا احساسی ناشی از ضعف بنیان‌های تمدنی، و از همین رو به جای تلاش برای چیرگی

طبیعی و مسالمت‌آمیز بر اساس قدرت درونی، به سوی کشاندن نزاع به مواجهه روی می‌آورد.

۱۴- نزاع و رویارویی، کینه‌توزی را ریشه‌دار می‌کند و دشمنی میان ملت‌ها و مردمان را می‌پروراند و مانع تحقق زندگی مشترک و ادغام مثبت ملی می‌شود، به‌ویژه در کشورهایی که تنوع دینی و قومی دارند. همچنین نزاع در شمار مواد خامی است که به تولید خشونت و تروریسم می‌انجامد.

۱۵- پدیده «اسلام‌هراسی» زاده ناآگاهی از حقیقت اسلام، نوآوری تمدنی آن و مقاصد والای آن است. شناخت حقیقی اسلام، دیدگاهی عینی را می‌طلبد که از اندیشه‌های پیش‌داورانه رها شود تا اسلام را با تدبّر در اصول و مبانی‌اش بشناسد، نه با تمسّک به انحراف‌هایی که مدعیان نام اسلام مرتکب می‌شوند و افراط‌هایی که به دروغ به شریعت آن نسبت داده می‌شود.

۱۶- استوار ساختن ارزش‌های اخلاقی والا و تشویق به تمرین‌های اجتماعی شریف، وظیفه‌ی همگان است و همچنین همکاری در رویارویی با چالش‌های اخلاقی، محیط زیستی و خانوادگی بر پایه‌ی مفاهیم مشترک اسلامی و انسانی ضروری است.

۱۷- آزادی شخصی مجوز تجاوز به ارزش‌های انسانی یا تخریب نظام‌های اجتماعی را نمی‌دهد و میان آزادی و هرج و مرج تفاوتی آشکار وجود دارد و هر آزادی باید در مرز ارزش‌ها، آزادی‌های دیگران، حدود قانون اساسی و نظام قانونی متوقف شود و در عین حال وجدان عمومی و آرامش اجتماعی را رعایت کند.

۱۸- دخالت در امور داخلی کشورها نقضی مردود است، به‌ویژه هنگامی که با شیوه‌های سلطه‌جویی سیاسی و مطامع اقتصادی و جز آن همراه باشد یا در قالب ترویج افکار فرقه‌ای یا تحمیل فتواها بر شرایط مکانی، اوضاع و عرف‌های خاص آن‌ها رخ دهد و چنین دخالتی، هرچند با

بهبادهای به ظاهر پسندیده باشد، جز در چارچوب مشروعیتی که از طریق درخواستی رسمی برای مصلحتی برتر در رویارویی با متجاوز، یاغی یا مفسد، یا به منظور امداد رسانی، حمایت، توسعه و امثال آن صادر شود، جایز نخواهد بود.

۱۹- تجربه‌های موفق توسعه در سطح جهانی الگویی شایسته برای بازدارندگی از همه گونه‌های فساد، اجرای اصل حسابرسی با شفافیت کامل، اصلاح الگوهای مصرفی بازدارندهی برنامه‌های توسعه، و جلوگیری از هدررفت امکانات و ثروت‌ها به شمار می‌رود.

۲۰- مصون‌سازی جوامع اسلامی مسئولیت نهادهای تربیتی و آموزشی با برنامه‌های درسی، آموزگاران و ابزارهای وابسته به آن‌ها و همچنین همه‌ی پایگاه‌های اثرگذاری - به‌ویژه منابر نماز جمعه و مؤسسات جامعه‌ی مدنی - است و این مهم نیازمند آگاهی‌بخشی به عاطفه‌ی دینی مسلمانان و یاری رساندن به آنان در جهت مفاهیم میانه‌روی و اعتدال است و همچنین باید آنان را از گرفتار آمدن در دام نظریه‌های توطئه، درگیری‌های دینی و فرهنگی، کاشتن بذریأس در امت، یا دچار شدن به بدگمانی بی‌اساس و مبالغه‌آمیز نسبت به دیگران بازداشت.

۲۱- تحقق معادله‌ی همزیستی مشترک و امن میان همه‌ی مؤلفه‌های دینی، قومی و فرهنگی در گستره‌ی وسیع انسانی، همکاری رهبران جهانی و همه‌ی نهادهای بین‌المللی را می‌طلبد و ایجاب می‌کند که هنگام رساندن یاری سیاسی، اقتصادی یا انسانی میان مردم بر پایه‌ی دین، نژاد یا غیر آن تبعیضی روا داشته نشود.

۲۲- شهروندی فراگیر استحقاقی است که اصول عدالت اسلامی برای همه‌ی تنوع ملی ایجاب می‌کند و در آن، قانون اساسی و نظامی که بیانگر وجدان ملی با اجماع یا اکثریت است، محترم شمرده می‌شود و همان گونه که دولت در این زمینه حقی دارد، شهروندان

نیز وظیفه‌ی وفاداری صادقانه، پاسداری از امنیت و صلح اجتماعی، و حراست از حریم محرمات و مقدسات را دارند و این همه باید بر پایه‌ی استحقاق متقابل و حقوق عادلانه با همگان - از جمله اقلیت‌های دینی و قومی - تحقق یابد.

۲۳- تعرض به عبادتگاه‌ها جنایتی است که ایستادگی در برابر آن با قاطعیت تقنینی و تضمین‌های سیاسی و امنیتی نیرومند را اقتضا می‌کند و همچنین مقابله‌ی لازم با اندیشه‌های افراطی برانگیزاننده‌ی آن را می‌طلبد.

۲۴- تقویت ابتکارها و برنامه‌های مبارزه با گرسنگی، فقر، بیماری، جهل، تبعیض نژادی و نابودی محیط زیست به همبستگی همه‌ی نهادهای مسئول - اعم از دولتی، بین‌المللی، مردمی و فعالان مرتبط با خدمت انسانی - وابسته است و همه‌ی این تلاش‌ها باید در پاسداشت کرامت انسان و صیانت از حقوق او تحقق یابد.

۲۵- توانمندسازی مشروع زن بر پایه‌ی چارچوبی که حدود الهی را حفظ کند، حقی از حقوق اوست و نباید این حق با به حاشیه راندن نقش زن، اهانت به کرامتش، کوچک شمردن جایگاهش یا مانع‌تراشی در برابر فرصت‌های او در عرصه‌های دینی، علمی، سیاسی، اجتماعی یا غیر آن پایمال شود و به‌ویژه باید سپردن مناصب شایسته به او بدون هیچ تبعیضی تضمین گردد و از آن جمله است برابری در دستمزدها و فرصت‌ها و همه‌ی این موارد باید بر پایه‌ی طبیعت او و معیارهای شایستگی و برابری عادلانه میان همگان تحقق یابد و جلوگیری از تحقق این عدالت، ستمی بر زن به‌ویژه و بر جامعه به‌طور عام خواهد بود.

۲۶- توجه به کودک در ابعاد بهداشتی، تربیتی و آموزشی در صدر مسئولیت‌های دولت‌ها، نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و مردمی مرتبط قرار دارد و فراتر از آن، خانواده نیز مسئولیت دارد و به‌ویژه

باید برای شکل‌دهی اندیشه‌ی او بکوشد تا افق‌هایش گسترده شود، توانایی‌هایش تقویت گردد، قریحه‌ی خلاقیت و مهارت‌های ارتباطی‌اش پرورش یابد و از انحراف محفوظ بماند.

۲۷- تقویت هویت جوان مسلمان با ارکان پنج‌گانه‌ی دین، میهن، فرهنگ، تاریخ و زبان و حمایت از آن در برابر تلاش‌های حذف یا ذوب شدن آگاهانه و ناآگاهانه، نیازمند محافظت از جوانان در برابر اندیشه‌های برخورد تمدنی، تحریک منفی علیه مخالفان، و افراط‌گرایی فکری با شدت، خشونت یا تروریسم آن است و باید مهارت‌های ارتباطی جوانان با دیگران بر پایه‌ی بینش وسیع اسلام و ادب دل‌نواز آن تقویت شود و ارزش‌های بردباری و همزیستی مسالمت‌آمیز با درک وجود دیگری، پاسداشت کرامت و حقوق او، احترام به نظام‌های کشورهایی که در آن زندگی می‌کنند و همکاری و تبادل سودمند با ایشان تحقق یابد و این همه باید بر اساس مفاهیم خانواده‌ی انسانی که اسلام اصول بلند آن را بنیان نهاده است، انجام شود.

همچنین صادرکنندگان این سند بر اهمیت ایجاد یک «انجمن جهانی با ابتکار اسلامی» تأکید می‌کنند؛ انجمنی که به مسائل جوانان به‌طور عام بپردازد و در چارچوب برنامه‌های خود، بر گفت‌وگوی سازنده‌ی جوانان با یکدیگر در داخل و خارج از جهان اسلام تکیه کند و همه‌ی دیدگاه‌ها و مشکلات آنان را با شفافیت و صراحت کامل بپذیرد و از طریق توانمندی‌هایی که به علم و حس تربیتی آراسته است، با جوانان به گفت‌وگو و تبادل نظر بپردازد و از خطابی هم‌سطح با مرحله و احساسات آنان بهره گیرد تا فقدان‌ی که پیش‌تر موجب خلأ شده و پیامدهای منفی به بار آورده است، جبران شود.

۲۸- عبور از برنامه‌ها، ابتکارها و قطعنامه‌ها با رویکرد صرفاً نظری، شعارهای ظاهری و هزینه‌های بی‌ثمر، به سوی کارآمدی واقعی با اثر مثبت ملموس ضروری است و این امر باید جدیت، صداقت و قدرت نظام را بازتاب دهد و به‌ویژه در زمینه‌ی استقرار صلح و امنیت جهانی، محکومیت شیوه‌های نسل‌کشی، پاکسازی نژادی، کوچ اجباری، قاچاق انسان و سقط غیرمشروع تحقق یابد.

۲۹- در امور امت اسلامی و سخن گفتن به نام آن در مسائل دینی و مرتبط با آن، جز عالمان راسخ، همانند گردهمایی این کنفرانس و امتیاز برکت حرم قبله‌ی واحدشان، کسی حق تصمیم‌گیری ندارد و کار دینی و انسانی مشترکی که برای مصلحت همگان باشد، الزاماً همه را بدون کنارگذاری، نژادپرستی یا تبعیض علیه پیروان دینی، نژادی یا رنگی، در مشارکت شریک می‌سازد.

و درود خدا بر پیامبر ما محمد و بر خاندان و یاران او باد.

این سند در مکه‌ی مکرمه، در جوار کعبه‌ی مشرفه
از سوی کنفرانس «سند مکه‌ی مکرمه»
در تاریخ ۲۲ تا ۲۴ ماه رمضان ۱۴۴۰ هجری قمری
برابر با ۲۷ تا ۲۹ ماه مه ۲۰۱۹ میلادی صادر شد.